

LBRIS

We know
books

MARIN PREDA

Risipitorii

Ediție stabilită de Alexandru Preda
Prefață de Eugen Simion

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX SERV

Concepție grafică: Dana Popescu

Coperta I: Francis Picabia, Capetele noastre sunt rotunde, deci gândurile își
pot schimba direcția, cca 1930

Tehnoredactor: Ecaterina Pislă

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PREDA, MARIN

Risipitorii / Marin Preda; ediție stabilită de Alexandru Preda; pref.
de Eugen Simion; fișă biobibliografică și ref. critice de Lucian
Pricop – Ed. a 5-a – București: Cartex Serv, 2023

ISBN 978-606-9098-33-2

I. Simion, Eugen (pref.)

II. Pricop, Lucian (ed.)

821.135.1

© Elena, Nicolae și Alexandru Preda.

© Editura Cartex Serv pentru prezenta ediție.

Pentru comenzi și informații, vă rugăm să ne contactați la:

- Tel/fax: 021/323.41.30; 021/323.00.76
- Tel: 0745.069.898; 0729.951.763
- www.edituracartex.ro
- e-mail: comenzi@edituracartex.ro
- e-mail: comanda.cartex@gmail.com
- O.P. 4, C.P. 184, București

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Eugen Simion)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	22
<i>Referințe critice</i>	24
<i>Notă asupra ediției</i>	33
Risipitorii	35
Partea întâi	37
Partea a doua	123
Partea a treia.....	225
Partea a patra.....	335

I

Când Petre Sterian pătrunse în casa unui negustor de pe Calea Griviței și ceru în căsătorie pe aceea dintre fiicele lui care se numea Rodica, el nu avu atunci sentimentul că nu se va mai putea apoi despărți de fata aceea. Tinerii nu se simt turburați de gravitatea marilor acte ale existenței, și primul lucru pe care îl făcu el a doua zi când intră în secție și se opri în fața dulapurilor să-și îmbrace salopeta fu să se laude că a dat gata una bogată și că o să-și ridice o casă în cartier.

Adevărul este însă altul. Fata nu se mirase atât de tare că dinspre partea aceea a casei lor, dinspre *Ateliere*, îi venise ei un băiat. De când era foarte mică parcă îl cunoscuse. Stătea ca o pisică lângă geam și când suna sirena tresărea și deschidea ochii mari. Știa că acum or să iasă de-acolo, din spatele porților înalte, de sub acoperișurile lungi, valuri de oameni. Își turtea nasul de geam și începea să se uite. Le urmărea mersul și le auzea ca prin vată și vocile. Treceau câte doi și câte trei, cu șepcile pe ceafă, cu mâinile băgate până la cot în buzunare, legănându-se. Urmărea un grup până nu se mai vedea, apoi alegea un altul, care îi plăcea ei mai mult, pentru un amănunt știut numai de ea, un nas mai lung al unuia dintre băieți, sau o ceafă mai netunsă. Când se făcu mai mare începu să coboare în prăvălie, și din prăvălie în stradă, chiar printre ei, privindu-i cu un zâmbet naiv și familiar. Și tinerii treceau pe lângă ea ferindu-se să n-o atingă, fără s-o ia în seamă, legănându-se mai departe cu mersul lor liniștit și egal.

Într-o după-amiază lungă de vară, la ora când cumpărătorii erau foarte rari și părinții urcau sus în odaia lor, începu să apară în prăvălie un domn. Era, după cum aflară curând, fiul proprietarului unui magazin de fierărie, *La omul de fier*. El călca pragul și dădea bună ziua într-un fel aparte, având aerul că săvârșește o ispravă pentru care trebuie negreșit să fie remarcat și admirat, iar, după teighea, cu metrul în mână, îl întâmpina cea mai mare dintre surori, cu aceeași expresie; buzele li se subțiau la amândoi, privirea le sticlea, vocea căpăta accente străine și cuvintele pe care le schimbau împreună se ciocneau între ele într-un fel foarte vesel: „Domnișoara vrea să-mi acorde câteva minute întreținere?” începea de obicei tânărul. „Pardon, domnule, răspundea atunci fata, întrețineți-vă cu cine v-ați mai întreținut.” „La cine faceți aluzie?” „La dumneavoastră.” „Mă confundați.” Și asta dura minute și uneori ceasuri întregi. Se pândeau și triumfau unul față de celălalt într-un fel de neînțeles, parcă ar fi făcut cunoștință anume ca să se poată înfrunta. Deseori el se despărțea de ea cu un aer trufaș și mușcător, pentru ca în ziua următoare, revenind, să plece ofensat și băfoș, iar sora cea mare ră-mânea după teighea furioasă și roșie de jignire sau jubilând de răspunsul cât mai usturător pe care i-l dăduse. Vroiau parcă să-și dovedească unul altuia ceva, dar ce anume nu se putea ști, și se supuneau acestei porniri cu convingerea cea mai liniștită că așa face toată lumea și că așa se poartă un cavalier cu o domnișoară. După ce se căstoriră, fata venea deseori pe-acasă, se închidea cu mama în odaie și ceasuri întregi i se auzeau de acolo smiorcăiala și drăcuilele. Continuau, se pare, așa cum începuseră. Venea apoi bărbatul după ea și o lua acasă cu „scuze”, dar se vedea după ochi că n-o ierta pe soția lui decât pentru moment.

Fata mijlocie coborî la teighea în locul celei mari și într-o zi un alt tânăr începu să întârzie și el în prăvălie ca și celălalt. El nu vroia însă să-i dovedească fetei nimic, nu era deloc băfoș s-o invite astfel: „Domnișoară, vreți să împărtășiți două scaune cu mine diseară în grădină?” Nu se pricepea și, surâzând în sinea ei, fata găsea că acest domn era cam plicticos. Totuși, nu uita nici

după atâția ani acest unic curtezan al ei, pentru care cu vremea începuse să aibă o curioasă nostalgie. Scena pe care o povestea despre el ajunsese să capete cu timpul o mare precizie și în același timp o neclaritate afectivă turburătoare, căci sugera copiilor tinerețea mamei, tainică și plină de farmec. „Stăteam în prăvălie, când văd că intră cineva, mi-am dat eu seama că nu era un client, începea de obicei mama. A spus bună ziua și a întrebat dacă avem nu știu ce. N-avem, zic. Și a plecat. A doua oară când a venit a rămas așa, pe gânduri: Dumneavoastră, zice, stați la teighea? Da, zic. Și, zice, părinții dumneavoastră, domnul Petrașincu, unde este? E sus. Și dumnealui, zice, stă dimineața și dumneavoastră după masă? Nu, stă și după masă, dar numai după ce doarme nițel. Dar de ce, zic, aveți ceva cu el? Nu, zice, n-am nimic... Și aici mama se oprea pufnind în răs, nedumerindu-i pe copii, și niciodată nu trecea mai departe, ca și când ar fi ajuns la o poartă prin care nu putea să intre decât singură și despre care nu se vorbește nimic nimănui. Într-adevăr, după câteva săptămâni, curtezanul ei o invitase la un bal și acolo se petrecuse acel ceva despre care ea nu vroia să mai povestească.

La numai câteva minute de la sosire, intrase pe ușă un tânăr cu mustața deasă, răsucită în sus și cu niște ochi mari și strălucitori și, dintre toți, deodată nu-l mai văzuse decât pe el. Era îmbrăcat ca și fiii de negustori care organizaseră balul, cu ghete negre, pantaloni rotunzi, fără dungă și fără manșetă, jiletcă, guler alb și teapăn, ridicat sub bărbie și cu cravată cu nodul enorm, cum era moda pe-atunci... El își plimba privirea peste sală, căuta parcă pe cineva. „Pe mine mă caută”, a gândit ea atunci cuprinsă de veselie, și tot privind-o își spunea, fără să creadă prea mult, că numai pe ea putea s-o caute, fiindcă numai ea, dintre toate fetele care erau acolo, își dădea seama cine era el, cu mâinile lui mari, cu costumul lui de împrumut, cu privirea lui îndrăzneată, căutând nici el nu știa pe cine, dar prefăcându-se că știe, ca să-și ascundă stin-ghereala. Deodată, el a văzut-o și a pornit spre ea. I s-a făcut frică, a cuprins-o brusc amețeața și au început să-i tremure picioarele. A vrut să se refugieze sub protecția cavalerului ei, dar era prea

târziu, necunoscutul i se și plantase în față și o invita, printr-o înclinare mută, la dans.

„Dacă vrei să te nenorocști, mărită-te cu el, spuse tatăl după ce Sterian le făcu o vizită și o ceru, câteva luni mai târziu, în căsătorie. Îl vezi așa subțirel și cu mustață, dar nici măcar hainele de pe el nu sunt ale lui. Și încă asta n-ar fi nimic, e băiat tânăr și calificat în meserie, ar putea să-și facă și să trăiască bine, dar eu îi cunosc pe ăștia, sunt bețivi și curvari. O să se poarte bine cu tine un an sau doi, și pe urmă, după ce o să faci copii, o să-ți dea cu piciorul. De la *Ateliere* o să tragă direct la cârciumă și o să se întoarcă acasă la miezul nopții, plin de noroi și cu chenzina pe jumătate. O să se trântescă în pat să-l descălți și să-i tragi pantalonii și dacă o să scoți o vorbă o să-ți umple gura de sânge. Iar bruma de zestre pe care o să ți-o dau o să ți-o toace și pe aia și o să fie vai de capul tău. Ce-ai să faci dacă ajungi în mizerie și nenorocită, cu copii în brațe? continuă tatăl, posomorât și potrivnic. Unde ai să te duci cu ei? Că altceva de la mine n-o să mai ai parte, că nu ești numai tu!”

Și la această întrebare se oprise și se uitaseră la ea toți care mai erau de față, mama, surorile, cumnatul și două mătuși. Se lăsase o tăcere grea. Ce avea să facă? Unde avea să se ducă? Așteptau s-o vadă șovăind, cuprinsă de îndoieli, renunțând, sau dacă nu, apărându-se, încercând să-i convingă că ea îl cunoștea bine și știe că n-o să fie așa cum îi prooroceau ei. Ea parcă tresări, își îndreptă umerii și deodată întrebă cu o voce limpede: „Atunci, cu cine să mă mărit?”

Răsuflară ușurați. Asta era altceva. Tatăl făcu un gest: se găsesc destui băieți buni. Și după câteva clipe aruncă un nume din lumea lor de mici negustori. Fata surâse și ascultând numele rămase parcă pe gânduri, apoi deodată spuse iarăși cu aceeași voce distinctă, având însă ceva în plus, care te putea face să crezi că e beată: „Nu, mai bine mor!”. Și nu mai adăugă nimic, nici o explicație care măcar să le fi ușurat lor înțelegerea și să poată, la urma urmei, s-o lase să se mărite cum vroia ea.

O lăsară, totuși, în pace vreun an, să-și vie în fire, să-și facă loc spre mintea ei sfaturile și amenințările lor. Dar pe urmă înțeleseră că nu era nimic de sperat; minte avea, dar ea nu era o fată prea frumoasă, și îi căzuse rău băiatul acela ochios; orice încercare de a o sili să nu-l mai vadă n-ar fi făcut decât s-o lege și mai tare de el. Consimțiră, dar își luară toate măsurile de prevedere: zestrea fetei să rămână pe numele ei – casa pe care aveau să și-o ridice și mobilierul dat de părinți. Spre uimirea lor, tânărul dădu din umeri acceptând. „S-o văd și pe-asta, zise el, să mă dea ea pe mine afară din casă; plec și mă însor cu alta!” Rubedeniile protestară: n-o să-l dea nimeni afară din casă, dar e bine așa cum zic ei, fiindcă femeia este aceea care face copii, și copiii trebuie să fie la adăpost de un tată care ar lua-o razna. Și lui Sterian i se păru firesc acest răspuns și nu zise nimic.

II

Pe vremea aceea, cartierul nici nu exista, Bucureștiul se oprea undeva prin spatele *Atelierelor*; după care veneau gropi, rampe de gunoi, câmpie întinsă, bătea crivățul iarna și pulbera zăpada. Au ales un loc și au început să muncească să-și facă o casă. Bătrânul Sterian veni anume de la Oltenița, să-i ajute fiului „să-și dureze un cămin”. Era dulgher. Casa a fost ridicată într-un an, cu fundația de cărămidă, „solidă”, cum spunea bătrânul, părând mică pe din afară, dar spațioasă înăuntru, cu trei odăi, dintre care cea din mijloc sufragerie și salon, primind soarele în ferestre de la răsăritul până la apusul lui, cu bucătăria în spate și o mică verandă în față.

În al doilea an, întorcându-se într-o zi mai târziu de la niște prieteni, Sterian își găsi soția afară stând tăcută pe un scăunel. O întrebă ce are. Ea nu-i răspunse nimic. I se întâmplase ceva, nu mai vorbea. „Am fost la club”, îi spuse el, și cum ea nu dădea nici un semn de recunoaștere: „Rodico, s-a întâmplat ceva la voi, a murit cineva?” Tăcerea ei era însă prea înghețată ca să confirme

o nenorocire de acest fel. Atunci el folosi cuvintele care exprimau bucuriile știute numai de ei doi. Drept răspuns, ea avu un gest de dezgust cu înțelesuri care lui îi scăpăra. El dădu din umeri: n-avea decât să tacă dacă asta îi plăcea!

Dar zilele treceau și se părea că puterile ei în această tăcere erau foarte mari. Atunci el se mohorî, se înfurie, începu să bea, și gândul despărțirii fu cel dintâi care i se strecură în minte când se întrebă unde avea să ajungă traiul cu ea. Când se întorcea de la *Ateliere* amețit de zgomotele asurzitoare ale ciocanelor de la cazangerie și știa că în pragul casei îl așteaptă o tăcută, i se părea ușor și de neînălțurat să se despartă de ea, și gândul că această căsătorie care începuse atât de bine avea să se strice curând îi apărea firesc, obișnuit, și fără urmări pentru cineva. Ba chiar începu să se simtă mândru și să-și bată joc în sinea lui de cei care, în aceeași situație, făceau tărăboi mare, își amenințau femeia cu moartea și altele asemănătoare. „Da' de unde, își zise, nici de un fir din părul ei n-o să mă ating. Nu mai vrea să trăiască cu mine, treaba ei, nu pot s-o țin cu sila. În ce privește casa, o să i-o las, să nu spună pe urmă rubedeniilor ei c-am vrut să-i mănânc zestrea; dar copilul mi-l iau“.

Astfel au trăit câteva luni. Între timp, casa începuse să arate jalnic, odăile erau murdare, rufele împrăștiate prin colțuri, pereții plini de păianjeni, bucătăria murdară și rău mirositoare, patul conjugal veșnic desfăcut, copilul nespălat și flămând... Mai ales acest pat, cu pernele storcoșite și încrețite, cu albiturile neschimbate de multă vreme, arăta cu prisosință starea de decădere în care ajunsese și se complăcea femeia lui. „Uite ce e, se pomeni spunându-i într-o dimineață de duminică, uite ce e, dragă Rodico – și înainte de a pronunța ceea ce avea să urmeze, el făcu întâi un gest tăindu-și gâtul cu palma foarte aproape de bărbie –, mi-e până peste gât, zise el, de aerele tale de față de negustor care nu știe ce e munca. Asta e, dacă vrei să știi, mi-e până peste gât.“

Și pentru întâia oară ieșiră din gura lui înjurături pe care ea nu le mai auzise. Femeia se uită la el cu un ochi imobil, contemplând parcă înjurăturile și cuvintele lui lipsite de sens,

străine de ei doi, din care reieșea că ea a avut aerele acelea de față de negustor care nu știe ce e munca încă de la început și că el le-a tot răbdad... Cuvinte prostești de bărbat tânăr care nu mai știe nici el ce-i iese din gură. „Mai bine să ne despărțim“, zise ea cu un glas istovit și cu o expresie de silă disperată pe chipul ei neatins până atunci de suferință.

Pe neașteptate, venind nu se știe din ce zonă ascunsă a sufletului, a urcat în clipa aceea în el o senzație de spaimă proaspătă și cumplită ca o tăietură de brici adâncă și rece. Cum adică? Rodica lui, pe care a văzut-o... ai cărei ochi i-a întâlnit când a intrat în sala aceea de bal... să nu mai fie, să n-o mai vadă?...

Ea începu să-și clatine capul într-o parte și-n alta, fără o lacrimă, fără un geamăt, suferind de un rău adânc și inexplicabil, care secase totul în sufletul ei, parcă chiar și suferința însăși. Seceta nu se abate numai asupra pământului, când moare iarba și tânjesc plantele și copacii, ci și asupra simțirii oamenilor, când se ofilesc și se usucă toate sentimentele. În asemenea epocă, totul este chinuitor pentru cel lovit de această calamitate naturală și adesea cei mai apropiați și cei mai iubiți, tocmai ei, sunt cei care sporesc prin prezența și devoțiunea lor chinurile celui care nu mai poate absorbi nici această dragoste și nici această devoțiune. Abia acum, văzând-o cum suferea, a înțeles el ce se întâmplase în seara aceea la bal: ea era a lui pentru totdeauna, n-o mai putea părăsi; nu numai el o dăduse gata pe ea, ci și ea pe el. „Nu, mai bine mor, dar de tine nu mă despart“, răspunse tânărul cazangiu venindu-și în fire.

Aceste cuvinte îi făcură însă ei parcă cel mai mare rău, dar el nu se lăsă înșelat, înțelese că prin preajma lor dă târcoale nenorocirea și că trebuie să rămână numai la ce simte el pentru ea, și nu la ce simte ea pentru el. Ea începu să zacă, mânca puțin și dormea tot timpul. O ridica în capul oaselor și îi căuta privirea. Rareori tresărea, își oprea o clipă ochii asupra trăsăturilor lui îngrijorate, stătea o clipă cu brațele animate fără vlagă de gâtul lui, apoi brațele îi alunecau în jos, privirea i se stingea, își întorcea fața de la el și aceeași expresie chinuță de disperare și dezgust

schimonosea frăsăturile ei cunoscute. În epoca aceea el se îndrăgosti parcă a doua oară de brațele ei subțiri și de trupul ei care zăcea cu genunchii la gură ca un animal în culcuș... În somnul ei nesfârșit avea adeseori coșmaruri. O auzea gemând și atunci o lua în brațe. Ea se trezea și se desfăcea din îmbrățișare, se ghemuia și mai mult în singurătatea aceea a ei căreia îi căzuse prizonieră.

O toamnă și o iarnă a ținut-o această boală fără să-i fie bine dintr-o dată, fiindcă o chinuia tristețea, plângea, tresărea la cel mai mic zgomot, îi era mereu frică de ceva.

Abia o dată cu primăvara își reveni și se vindecă. Se înzdrăveni atât de bine că deși adevărata greutate a vieții abia după aceea se lăsă asupra casei lor, ea nu numai că n-o resimți, dar făcu deseori, când umerii lui slăbiră, să treacă pe ai ei mai mult decât putea să îndure o femeie. Născu de patru ori și crescui trei copii.

III

Răbdarea aceasta care îl făcuse să-și cucerească și apoi să-și păstreze soția era la el ceva înăscut, dar nu-i venea din familie, fiindcă fratele său, deși semăna cu el fizicește, era pe undeva mai ușuratic, îi plăceau femeile și petrecerile și avea un instinct al familiei mai slab, lipsindu-i acel dramatism necesar în a presimți și preîntâmpina primejdiile care o pândesc. În schimb, instinctul social era mai slab la fratele cel mare și, dimpotrivă, mai puternic la petrecărețul cel mic. Cazangiul nu-și dădea de pildă seama de primejdiile care puteau amenința o familie din afară și mulți ani n-a înțeles care era pricina că administrația nu vroia în ruptul capului să-i adauge la salariu un anumit spor de care cazangiii de-o vechime cu el se bucurau. Și nici alții nu i-au spus tot pentru că nu-și putuseră închipui că el n-a înțeles și singur un lucru atât de la mîntea oricui. Faptele erau simple. Odată Sterian părăsi locul său și în văzul tuturor se opri în fața unuia pe care toți îl știau că se duce la direcție și toarnă. I se întâmplase unuia dintre ei o neplăcere, unui cazangiu care pe mulți îi învățase meseria; îl

învățase și pe el; fusese amendat de un funcționar nou și zelos și bănuiau bineînțeles că acest funcționar deținea informațiile de la turnătorul acela, și nu atât amenda, cât desconsiderarea făcuse ca obrazul bătrânului să rămână atât de lungă vreme împurpurat și să nu poată trece peste jignire. Nici marea vechime într-o meserie așa de grea nu poate obține respectul patronului și mai ales al funcționarilor săi? „Ascultă, mă, se adresează Sterian turnătorului, ce-ai făcut tu nu e faptă de om! Pentru mine, omul dacă nu e om, eu nu-l respect și-l bag în... mă-si de om!“

Și îi întorsese spatele să nu-i audă răspunsul și nu făcuse apoi nici o legătură între această scenă și sporul acela de salariu de care fu lipsit apoi o vreme atât de îndelungată. E drept însă că reacția de moment a cazangiilor nu-l ajutase în ziua aceea să înțeleagă gravitatea faptului, trecuseră când unul, când altul pe lângă el și foarte degajați îi confirmaseră că avusese dreptate și că bine făcuse. „Așa e, ai dreptate, spuneau ei cu aerul cel mai firesc, turnătorul nu e un om, e un căcat, bine ai făcut că l-ai băgat în mă-sa“. Dar că mulți dintre ei nu îndrăzneau totuși să-l blameze pe față pe acest turnător, asta se fereau să spună, creându-i lui Sterian impresia falsă că atitudinea lui va fi lipsită de urmări.

În preajma unei mari greve care urmă câțiva ani mai târziu lipsa lui de instinct ieși din nou la iveală. Era membru în Partidul Social-Democrat și în epoca aceea Partidul Social-Democrat făcuse alianță cu un partid nemuncitoresc, pentru a-l sprijini pe acesta să vină la putere. Drept recunoștință, acest partid, care își zicea „tărănesc“, ordonă, scurtă vreme după ce formă guvernul, masacrul minerilor din Lupeni. „Ce facem, Toma? Ce fel de socialiști suntem noi?“ își întrebă Petre Sterian fratele. „Nu știu ce fel de socialiști sunteți, răspunse Toma, nu sunt membru al acestui partid, și nici n-o să fiu vreodată. (Toma nu era membru al nici unui partid, dar în discuțiile cu fratele său simpatiza cu comuniștii.) Nu vezi, zise mai departe Toma, cu cine faceți voi alianță și pe cine aprobați să tragă în noi cu pușca?“ „Care în noi, răspunse Petre supărat, de unde știi tu ce s-a întâmplat acolo?“